

Јанко ВУЈИНОВИЋ

ПОРЕДОВНИЧКА ВОДЕНИЦА

Дунула је дивља устока и почупала зелене врбе, трепераве тополе, високе, разграпате јањеве из корена. Или је неки љутит ђаво, берберин, див у лету сво дрвеће и шибље, виорну косу реке опшипао, хватајући и корен — обалу тако да више никад не израсте. За њим је орач огромним плугом узорао праву бразду, широку седам-осам корака мушких којом сада тече вода. После салаука Јадар више подсећа на канал него на реку.

Уместо уз зелено-модру реку идем уз оно што је од ње остало. Да видим шта су учинили, докле су пре две-три године булдожерима, тракторима, киперима регулисали водоток Јадра, јер је сваког другог-трећег пролећа, чим се у ваљевским планинама почне топити снег, или за јаких, дуготрајних киша плавио њиве под шпеницом, кукурузом, пасуљем, детелином, поврћем. Бројне окуке водотока су остале суве. Јадар, у овом доњем току више не плави, али и влагом и плодном водошавином не храни њиве.

Ипак на тако оголеној обали без шибља и дрвећа затичем старца. Поздравивши га, седам уз њега, иако знам да риболовци нису баш расположени за причу. После сат-два, уз сир, парадајз и ракију, распричао се.

Видиш, седимо овде већ два сата, а она ни да трзне. Некад је гризла чим удицу спустиш. Сад је нема. Знаш како је рибе некад било у Јадру. Клен, мрена и зелењара. Бопов, шкобал и штука. Сом. Ватали су људи сомове, на самице. Извлачио је Глигорије Рус, што је од комуниста из Русије побегао у Србију, па каке је среће комуњаре га и овде сустигле, е тај ти Глиша Рус извлачио сомове по дваес-триес кила. Ваљда је сому она некадашња вода Јадра погодовала. Дубиани, заклоњени. У Дрини није било рибе ко у Јадру. Ловили смо рибе у пређе ил са челенцем. Вршкама, удицама, самицама, изатканим мрежама. Кад вода надође ватали су сељаци рибу и обичним сепетима. С пролећа смо јели шкољке — пуна корпа шкољки и ето ти јело. Деца су из чкала вадила ракове ко опанак. Два рака — ручак.

Сазнавши од мене да сам кренуо уз Јадар до Панића воденице, рече ми старад, да узалуд идем. Не ради ни та чувена воденица, јер су ови исправљајући ток Јадра, многе завијутке, окуке оставили без воде. Постоји воденица, али испод ње не тече вода! А онда се распричао.

Имали смо ми на Јадру, у Брадићима, поредовничку воденицу. Добра, љуцки воденица. Колечара. Са два кола. Вода је ударала у жљеве на паоцима и окрећући коло окрегала је и вретено. Вретено је горе, у воденици окретало камен воденични. А из коша је преко папучице равномерно падало по два-три зрна у удубљење у камену. Камен се окретао мељући. У сандук је сипило још топло самлевено брашно. Млела је наша воденица скоро целу годину. Лети, за јаки суша, млело је само једно коло. А зими јовањски мразевн окују коло ледом, па смо свако јутро секирама разбијали лед, и опет млели, јер вода је при дну, исвод леда текла.

У нашем је селу млела још једна колечара, исто поредовничка. И једна лопатара, она Петровића. Од те три у Брадићима и од тридесетак воденица на Јадру, данас не меље ни једна. Има најмање седамдесет километара водотока. Неискоришћеног. Вода тече, те тече. Која снага тако оде у ништа.

На том ти је месту, испод Вићановића од памтивека млела воденица, само с једним колом. Била је трошна, па смо ми, поредовници, 938. године решили да направимо нову, са два камена. У Иверку исечемо најјаче диреке, хростове, да се у воду побiju. На њима једним делом воденица стоји. А другим на обали. Тај се део лепо утемељи каменом ломљеним или тесаником. Темељи се каменом подидају. На темеље дођу јаке греде које иду и преко у водоток укопаних дирека носача. После попатосимо, и основа је ту. Скоро сва ти је воденица од дрвета. А код нас ти је сваки други, трећи сељак добар дрводељац. Сем мало камена у подзиду, клампи и окова што нам нскује ковач ил лешнички Цигани, секире, верига, пеке и котлића, зачас у водајажи уватиш кленче па ти за чорбу или за пивару треба котлић, све ти је друго у воденици од дрвета. Не, вагу нисмо имали. Колико дотераш, толко и мељаве отераш. Не дајемо ми, поредовници, ушур па да донету мељаву вагаш. Шта ће нам вага? Ту су ти и два воденична камена. Мањи из Радеља ил из Филиповића, не сећам се. Већи смо добавили чак из Теочака.

Тачно се знало колико је ко материјала дао, колко дневница. По томе смо и делили редове, кад која кућа меље. Око тога се никад нисмо посвадили. Зато се и звала поредовничка воденица. Петнес кућа је направило воденицу, сви на њу, ко на своју, пазимо, и сви у њој мељемо чешће куруз него шеницу. У Јадру и Рађевини мање сију шеницу нег курузе. Јер, наше су њиве плавне, крај воде. Боље на њима расте куруз. Шеницу сијемо даље од воде, на узвисинама, ако ту нису засађени воћњаци, шљивици, виногради. Зато смо ми у зиму ракију у Срем ил чак у Славонију терали, тамо мењај шљивовицу за шеницу. Да имамо за Божић, за славу крсну. Да нам деца поједу лепињу. Осете бели, шенични леб.

Ред наше куће је био сваког другог петка у месецу. Од подне у петак до суботе у подне. То ти је то, па колко измељеш. И за јаку кућу — доста. Чак смо по неки дак и сиромашнијима, који нису имали ред, млели. Дан-два пред одлазак у воденицу комили смо куруз, купили шеницу. На мељаву је ишо други мушкарац из куће, онај до деде, до старешине. И неки дечарац. Жене су у велику торбу, бјелачу, избљењу од прања у цеђи, спремале помеларима кришку-две сира, црног и белог

лука, туршије, парче сланине. Соли. Воде нису носили. У тестију су заватали воде испод воденичког кола, у омаји. Ту ти је вода најчистија. Ту смо се јутром и умивали. Захваћеном водом од омаје смо месили проју или погачу и пекли у воденици, на огњишту.

А гледај ово данас што тече. То више није иста река. Иста вода.

Млела је наша воденица и за време рата. Да није млела — шта би јели? У воденици су се с почетка рата састајали четници и партизани, све док се не поделише, и завадише, па су се дрвени изгубили. Њихов повратак у јесен 944. године смо добро запамтили. Прво нам отераше синове и унуке на Сремски фронт. Онда су уапсили попа и неке виђеније људе. Цркву су затворили. Убили газду Петровића јер је, кажу, био кулак. И примо у кућу четнике кад ови у село дођу. Комунистичке власти су, онда, од Петровићеви синова одузели најбољу земљу, дућан, једини дућан у три села и воденицу.

Наша је поредовничка воденица млела све у шеснес.

Онда су власти у шталама и оборима покојног Петровића створиле онај колхоз, како се то звало. Ал, од нас нико да уђе у тај колхоз. Ће да земљу, алатке даш у руке дојучерашњим беспосличарима, који своје нису имали, па им је ласно са туђим. Разрезивали су нам због тога откупе које, и да смо двапут имућнији, не би могли испунити. Терали су нас у затвор, одузимали њиве оним најтврђим, претили, али ми у тај колхоз нисмо тели. Јесу, направили су они тај колхоз, ал не код нас већ у Грнчари. Одатле су и довели неког да буде воденичар у Петровића лопатари. Да меље и узима ушур. Ал онда су Брадићани заобилазили ту задружну воденицу. Листом терали на мељаву у нашу, поредовничку.

Таден су власти почеле да малтретирају нас, поредовнике.

Те, чија је ово воденица, питају ко да не знају. Па наша, велимо. Чија, ваша? Па сви нас. Стоји ту више од сто година откако су је наши дједови направили. Ми смо је само пред рат преправили. Видите да је нова. Не може то данас тако. Ил је нечија, ил је задружна! Не може бити свачија! Мора да се води на некоме. А на коме да се води, кад је свију нас. Да ви ту воденицу унесете у колхоз. Није воденицу правио тај колхоз, већ ми, сељаци. Мора да се упише у колхоз. Ви ћете и даље ту млети, и давати ушур. Ми да смо тели давати ушур, не би воденицу правили. Мора да се упише. Ако се не унесе у књиге она и не постоји. Нема је. Како је нема, велимо ми, кад, ево је, пред нама. Изби нам очи.

И тако данас, тако сутра. Код воденице без воденице.

Комуњаре су довеле свог човека, да буде воденичар. Ми га отерамо, пустимо уставу, мељемо. Они онда набаве катанап, закључају воденицу која никада, од како је света и века није била закључана. Ми то развалимо, и опет мељемо. Њиови шпијони, скојевци су се звали, то властима дојаве. Сутрадан, ево ти милиције, да нас апси.

Ушура нема нигде. Каже воденичар, колхозац, појели мишови. Каки су то мишови, лопови. Пре рата таки мишова није било. Јесте, грицкали су они и пре партизана, ал је било доста и за мишеве и за људе. Сад намножили се и замисли, појели цео ушур. Лопова воденичара су одма склонили у милицију.

Годину дана смо се тако прегањали. Воденица је за то време више била под уставом, него што је млела.

Онда се једне недеље скупи нас петнес поредовнички кућа, било је више од педесет мушкараца, стараца, средовечника, момака оно што није изгнуло на Срему. Дошли смо и запалили воденицу. Тим шпијони-ма, скојевцима нисмо дали да приђу, да гасе све док није изгорило све што је могло изгорити. Како да није, јесте нам било жао. Палиш оно што си рукама правιο.

После неколико месеци проради и млин, на пару, у том њиновом колкозу. Причали су ми људи да проја умешена од брашна из млина није ни нанеси на проју од брашна млевепог у напој, поредовничкој воденици. Ил у бившој воденици Петровића.

И још ово да ти кажем.

Петровића воденицу је онај њихов воденичар за две годне упронастио. Камење није посепо недељама. Изгlačано, отупило се камење начисто — је ћеш ти млети тупим каменом? Водојаша затрпана грањем и муљем. Кров прокишњава, иако је то једина воденица покривена препом, широким. Наша, спаљена, а и све друге воденице на Јадру су биле покривене шиндром.

И како је са воденицом било, тако је за неку годну пропо и тај колкоз. Зграде запустеле, са њи однето све што се може однети. Трактор стао, зарђо начисто. Људи који су дали земљу — њиве затравиле. Скојевци по вас летњи дан иду кроз села, носе пароле певају неке несме, а куруз израсто за копање. Остали људи без дрљача, плугова. Све растурино.

Онда су већ те скојевце почели да воде у Београд, Шабац. Зидали су ту проклету Фискозу у Лозници. Каже да прави венгачку свилу. Погори, чујем, три иљаде кубика дрвета сваки дан. Исекоше све живо.

А та нам Фискоза упропасти Јадар. Направили неке погоне горе око Осечине и Крупња. Ту бацају ту свилу. И перу. Сам отров је потекао водом. Нема младице. Нема шкољки речни. Нема ракова. Нема сомова. Налети још нека зелењара. Онај ко извуче кленче — тај је срећне руке.

А и ми да се приватимо ове ракије.

Цабе сам ватру ложио. Тачно на месту где је некада било огњиште. А око огњишта — воденица поредовничка. Ту где ти седиш био је камен воденички.

Из рукописа ПЕШКЕ ПО СРБИЈИ